

ТРАДИЦІЇ БУДІВЕЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ: ВИБІР МІСЦЯ ПРИ ЗАКЛАДАННІ НОВОГО ЖИТЛА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Ірина Симоненко

TRADITIONS OF CONSTRUCTION RITUALS OF THE CENTRAL DNIEPER REGION: CHOOSING A PLACE WHEN BUILDING A NEW HOME (SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY)

Iryna Symonenko

The article is devoted to traditional building customs and rites of the Middle Dnipro region, in particular, choosing a place when building a new home. The article characterizes the traditions of spiritual culture of Ukrainians in the second half of the 20th century, which until recently attracted little attention of researchers. Construction rituals on the border of Kyiv, Cherkasy, and Poltava regions are being studied. The historiographical aspect of the problem was analyzed, the results of the author's field research were used.

Traditionally, the choice of a place, the sequence of which had a three-stage character, was of great importance in the preparation for the construction of housing. The article consistently reveals the content of each «step»: selection of a place that could meet the requirements for housing construction; testing the place using various signs; divination.

Now the villages have a planned development, while earlier the place where to build was freely chosen. According to the materials of the archives or «memories of old people», we know that there were certain traditions of choosing a place. Ukrainians believed that a new place should be built in a place that is not only suitable for all economic requirements, but also energetically «clean» and happy. Failure to comply with the prohibitions leads to trouble in the new home. That is why, when choosing a place to build a house, they used not only experience, but also a whole system of omens, beliefs, customs, fortune-telling, taboos, etc.

In the course of the research, we come to the conclusion that the recorded rites accompanying the construction completely fit into the all-Ukrainian scheme of traditional Ukrainian culture through the prism of field materials collected in the studied territories.

Keywords: Middle Dnipro region, Ukrainians, construction rituals, choice of place, customs, rituals, fortune-telling.

Від стародавніх часів житлові споруди являють складний культурно-побутовий комплекс і різнобічно характеризують традиції та побут, естетичні уподобання, релігійні та магічні вірування народу. Зі спорудженням нового житла існує цілий комплекс прикмет, обрядів і ворожінь, адже нове житло – це визначна і вирішальна подія у житті кожної родини. Хату будували один раз і на все життя. Навряд чи, двічі у житті, хтось наважувався будувати хату. «Нова хата – велика втрата, нова хата – нова гадка» (Савчук 2004, с. 379–386). Саме від успішного виконання всіх приписів люди пов'язували свої надії на щасливе і заможне життя у новій оселі.

Дослідження звичаїв та обрядів при обранні місця закладання нового житла в етнологічній науці має свою специфіку, яскраво виражений регіональний акцент та характеризується оновленням підходів до висвітлення теми на сучасному етапі. Упродовж ХХ ст. етнологічна наука збагатилася теоретичними і практичними знаннями, основою яких стали результати багаточисельних польових досліджень, зокрема й будівельної обрядовості. У першій половині минулого століття вони мали теоретичний характер і визначалися прагненням зберегти інформацію про культури, які зникають, у другій його половині стала очевидною практична цінність етнологічних знань.

Однією з перших цю тему питання, ще у 1920-х роках, почала досліджувати Л. Шевченко, співробітниця Культурно-історичної комісії ВУАН, яка вважала, що закладання хати є особливо важливим обрядом, який несе на носі відбиток «первісного комунального життя і старинного колективізму». (Шевченко 1926, с. 87). Відповідно до термінології того часу, ці обряди кваліфікувалися як «пережиток» – тобто, те, «що зберігається від минулого і не відповідає сучасним нормам життя; застарілий погляд, уявлення, звичай» (Словник української мови 1975, с. 182).

Репресії та гоніння на народознавчу та етнологічну науку в сталінські часи не сприяли вивченню цієї теми; через багато років з'явилися лише окремі публікації представників археологічної науки УРСР, які цю тему висвітлювали з позицій «спільної стародавньої основи» сучасного народного житла росіян, українців та білорусів. (Юра 1971, с. 78–85).

Такі ж підходи були характерні для російської історіографії, в якій вірування та традиції народного будівництва представлені низкою досліджень про селянські житлові та господарські споруди «трьох братніх народів» (Бломквист 1956), давнє житло народів Східної Європи (Рапопорт 1975, с. 104–155) та в контексті обрядовості та уявлень східних слов'ян (Байбурин 1983, с. 34–46).

Від середини 1970-х років тему народного житла активно досліджував А. Данилюк, співробітник Музею народної архітектури та побуту у Львові. На сторінках наукового журналу «Народна творчість та етнографія» друкується його низка статей, присвячені давньому народному житлу Волинського Полісся середини XIX – початку XX ст. (Данилюк 1975), Поділля (Данилюк 1980) та інших регіонів України. А. Данилюк досліджував цю тему впродовж 1980-х – до початку 2000-х років, підготував оригінальні наукові та науково-популярні праці, етнографічні нариси, написані на основі матеріалів майже 100 етнографічних експедицій дослідження матеріальної культури українських сіл (Данилюк 2008).

Найбільш ґрунтовно саме тема традиційної будівельної обрядовості українців представлена в працях Р. Сілецького – доктора історичних наук, професора кафедри етнології Львівського університету імені І. Франка. Перш за все, це монографія «Традиційна будівельна обрядовість українців» (Львів, 2011), яка стала результатом багаторічної (1994–2006 рр.) роботи науковця над реконструкцією обрядово-звичаєвого комплексу народного житлово-господарського будівництва. Основу праці становлять польові матеріали, зібрані під час експедицій у майже трьохстах населених пунктах України (Сілецький 2011). Як справедливо зазначив Р. Радович, автор вперше в українській етнології представив тему традиційної будівельної обрядовості як цілісну систему світоглядних уявлень українців (Радович 2011 с. 162).

Важливими для дослідження обраної теми є також праці з архітектури українських сіл З. Гудченко (2010, с. 57–62), С. Руденка (2012, с. 218–221) та ін.

Аналіз існуючих наукових праць та літератури дав підстави для висновку про актуальність дослідження такого аспекту теми обрядово-звичаєвого комплексу як вибір місця при закладанні нового житла, зокрема висвітлення та аналіз прикмет, забобонів та ворожінь, які побутують на малодосліджених теренах Середньої Наддніпрянщини. Наукові результати отримані на основі аналізу комплексу друкованих та усних джерел, наукових праць, опитувань респондентів, що дозволило охарактеризувати різноманітність ворожіння, визначити роль та значення прикмет у житті сільського населення Середньої Наддніпрянщини.

Так з чого ж починалось будівництво? – з вибору місця, до якого ставилися дуже відповідально, намагалися зробити все, дотримуючись всіх засторог, щоб привернути до себе всі добрі сили, багатство, щастя та благополуччя.

Вибір місця для нової хати на території Середньої Наддніпрянщині, як і по всій Україні (крім Півдня) був одним із найважливіших обрядів, саме тому до уваги брали багато чинників. Місцеве населення і досі намагається знайти таке місце, яке б відповідало основним вимогам. З другої половини XX століття, місце для нового будинку визначалось районним архітектором і погоджувалося з генеральним планом забудови села, обирався також і типовий проект будинку. Цілий комплекс обрядовості існує лише у вигляді розрізнених елементів і побутує серед невеликої частини сільського населення.

Найчастіше, місце обирав господар, але в деяких випадках і жінка мала право, адже від цього вибору залежало подальше життя сім'ї.

Виходячи з практичних міркувань, насамперед відбиралися ті місця, які вважалися придатними або «чистими» для будівництва, тому процедура вибору місця мала триступеневий характер.

На першому етапі місце вибирали дуже вдумливо, відбиралися ті місця, які могли задовольнити цілий ряд вимог: віддаленість житла від вулиці; враховували рельєф садиби; розташування хати щодо сторін світу; щоб город за хатою та господарські споруди виходили до природної водойми: річки чи ставка; долину чи низину або розміщувалися на полі; де земля «спокійна»,

«незаймана» – ця земля вважалася найкращою для хати; на горбу, де немає вологи, щоб було сухо; де ранком не має ранкової роси; на височині, де не збирається весняна та дощова вода; на майданчику без дерев та їх коріння, тому що, коли дерево зрізаєш, то «відбираєш» у нього життя і це вважалось не добрим знаком; де водиться худоба. Якщо новий будинок збиралися будувати на вже обжитому раніше місці, то тільки за умови, як що тут було благополучне господарство, дружна сім'я і здорові діти.

Вхід до житла переважно розташовувався з південної або східної сторін, навпроти сонця; «де можна зручно було б розмістити майбутній будинок, господарські та інші допоміжні споруди, і обов'язково щоб був зручний під'їзд» (Українська минувшина 1993, с. 8–27).

На переконання майбутніх господарів, те єдине місце, на якому буде збудовано будинок, має відповідати ритуальній цінності. Тому існували табу на окремі території, яке допомагало майбутнім мешканцям уникнути багатьох неприємностей, а інколи, і страшних бід.

У деяких регіонах забобони стали правилами життя. У наші дні до прикмет і забобонів склалося неоднозначне ставлення: для одних синонімом слова «прикмета» є слово «забобони», багато хто вважає прикмети і забобони пережитком минулого. Інші – навпаки, – вірять в силу своїх поглядів і не комплексують з приводу своєї забобонності.

Досі серед мешканців обстежених сіл Київської, Черкаської та Полтавської областей існує уявлення про те, що існують так звані «погані місця», на яких не можна будувати будинок. Непридатними для будівництва будинку вважалися місця з незручним розташуванням, що віддаляло господарів від основної системи сіл, або місця були сповнені демонічної сили і приносили б нещастя господарям чи псувати життя. «Будувати не можна на поганих місцях. Погані місця – це де сварки були, закляття. Хтось наслав злобу на місце – життя немає в домі» (Ціла Марія Василівна, 1939 р. н., с. Поділля Київської області).

Практично у всіх поселеннях говорять про те, що, заборонялось будувати нову хату меншою від старої, щоб родина не зменшилась; хату на місці старої, хоча б трохи не змістившись її убік, щоб не перенести на нову негативні елементи зі «старої» хати; не будували на садибі родини, де були п'яниці, злодії, щоб і в новій родині не було тих же п'яниць і злодіїв. Вважалося, що в окремих місцях є «перелеста», тобто протяги. Тут не ростуть дерева, гине худоба і хворіють люди (Паньків 1993, с. 60–79).

Передусім мешканці Середньої Наддніпрянщини уникали місць, де раніше була церква чи якесь інше святе місце; на пустирях, вигонах, мочарах, болотах, корчах, камінні.

Кордон у народних уявленнях асоціюється з джерелом нестабільності та небезпеки. Це місце символічного переходу з одного світу до іншого. Різновидом кордону між «своїм та чужим» є дорога (Славянские древности 1995, с. 124). Будівельні обряди спрямовані на те, щоб «відірвати житло від дороги» (Чеснов 1991, с. 177–178). Подібні уявлення поширені не лише серед населення регіону, що вивчається, а й на всієї території України.

Майже у всіх поселеннях свідчать, що не можна будувати житло: на межі, бо буде родину розділяти (Охріменко Тетяна Гнатівна, 1943 р. н., с. Харсіки Полтавської області); на бузині, на могилі, на таку не можна ставити хати, бо буде товкатися; на стежках, бо пустою робота буде, та – все за вітром піде (Ціла Марія Василівна, 1939 р. н., с. Поділля Київської області); там, де раніше проходила дорога або стояла лазня; на роздоріжжі чи перехрестях не годиться ставити хату, бо там могли «діяти відьми», «туди клали «погані» гроші», тобто це було не чисте місце; на колишньому току «бо будуть чорти молотити», або «бо все життя людині тоді переводитися, як на току, часом наживеться всього багато, а тоді враз стане «горло», як на току» (Ціла Марія Василівна, 1939 р. н., с. Поділля Київської області).

«А як, не дай, Боже, на токовищі давньому чи на перехресному шляху, на роздоріжжі або на місці млина, то буде весь час щось скріпити по ночах, товкатися по горищі і тоді не до сну.» (Українська етнологія 2007, с. 359–362). «На хрестовині якісь казали, що погане місце. Визнають люди, що хворіють там, вмирають, якщо будинок на якомусь кутку. Не можна було там ставити будинок» (Слюсар Микола Іванович, 1925 р. н., с. Яблунів Черкаської області).

До об'єктів, наділених «непридатним місцем», належала і лазня, з за відсутності ікон. «Лазня вважалася місцем проживання нечистої сили, оскільки в лазні не вішали ікон». Якщо лазня згоріла, також на тому місці не будували, «інакше і ви від пожежі постраждаєте».

Заборонялось будувати у місцях, де житло розділяє землю на дві ділянки, «якщо будинок збудувати на такій ділянці, то в ньому підуть сварки», ще заборонялось, бо «лиха іскра поле спалить і сама щезне, а хата пустою стане»; на «бурнаках» (місцях винесення з яру матеріалів); на північних схилах; у тіні та в місцях, що продуваються вітрами. На спірній ділянці землі: «якщо будинок збудувати на такій ділянці, то в ньому підуть сварки»; остерігалися оселятися

на неораній землі «бо там полюбляє жити лукавий».

Не можна було споруджувати будинок там, де росло дерево, а особливо бузина, терен, груша чи калина, бо це ворожить нещастя: «або діти будуть хворіти, або худоба не буде вестися в новій оборі, або град і туча виб'є збіжжя». Також не використовували розбите, всохле або побите блискавкою (гromовицею) чи повалене бурею дерево – не годилося до сусідства дерево, де мала б поставити нова хата. Сухе та дуплувате дерево для житла не годилося, бо могло спричинити хворобу чи смерть когось із мешканців» (Ціла Марія Василівна, 1939 р. н., с. Поділля Київської області).

Боялися і так званих «*чорткових місць*» – так називали на селі місця, де дуже часто траплялися нещасні випадки: де, хто-небудь поранив сокирою, ножом, косою або серпом руку або ногу до крові; де перекинувся віз; (Слюсар Микола Іванович, 1925 р. н., с. Яблунів Черкаської області); на місці спаленого будинку, або залишеного внаслідок хвороби, повеней; не можна ставити хати на таких місцях, де колись стався якийсь злочин (хтось когось убив, хтось повісився, зарізався), де закопане щось нечисте, бо буде видавати страх, буде водити. у грішних місцях (де когось убили чи опоганили), а також на місцинах, де загинула або покалічилась людина. «Бувало, що там говорили, що там не гарне місце. На тому місці не можна будувати, чи там закопаний хтось, чи там щось недобре. Чути було, що встає там хтось, хтось вбився і підніматиметься. Дурні, а було це». (Охріменко Тетяна Гнатівна, 1943 р. н., с. Харсіки Полтавської області); місце згорілого від удару блискавки; де був погреб, ями чи порушена земля; на місці хліва, стайні, де був смітник, гноярня, місце, куди виливалися помії; куди збігала дощова вода; не будували хату і на попелищі, «бо то накличе нові пожежі і збитки від вогню».

Як не дивно, але такими місцями були: місця біля корчми і млина.

Заборонялося будувати дім на місці, де танцювався ритуальний танець – жертвний: «не на добро ставити хату на місці старої, там, куди влучала блискавка, посеред дороги або стежки» (Слюсар Микола Іванович, 1925 р. н., с. Яблунів Черкаської області).

Небажано було ставити хату, де люди часто хворіли або, ще, гірше померли, часто сварились і розлучались «На місцях, де були покійники, не ставили ні чого, то – гріх». Не будували на місці самовбивства: «то на тому місці жити не будеш і строїти не будеш», «Недобре місце для будівництва, де колись було вбивство, де хтось закопаний» (Слюсар Микола Іванович, 1925 р. н., с. Яблунів Черкаської області).

Заборонялося споруджувати дім там, де колись хтось був похований, де скоїли злочин, де скидали раніше кістки тварин або сміття. У всі часи було великою ганьбою закладати хату де були знайдені людські кістки, вважалося не добре то перед Богом і перед людьми. До них належить культове шанування місць поховання і одночасно особлива небезпека людських кісток (не покритих землею або витягнутих із землі) відбилася у повір'ї «мертвої кісточки».

А ще в народі кажуть: «Борони, Господи, всякого хрещеного забудувати те місце, де якийсь скарб є, хоч чистий чи не чистий, бо ніколи ніхто у тій хаті не возрадується».

Щоб очистити «погане місце», кличуть священика, який окроплює обране місце святою водою: «Раніше отримав ділянку від батьків, побудував будинок, освятив – і ти знаєш, що воно чисте. А зараз не знаємо, що на землі діялося, що було колись. «Потрібно піти до церкви та попросити благословення на будівництво. Священик приходить і окропить це місце» (Слюсар Микола Іванович, 1925 р. н., с. Яблунів Черкаської області).

Виникнення такого роду заборон пов'язано з тим, що будинок відіграв величезну роль у житті українців (тут створювалась нова сім'я, народжувались діти, проходило все життя, аж до смерті), тому люди прагнули притягнути щастя до будинку усіма способами, остерігаючись поганих, на їх думку, прикмет та дій.

На другому етапі місце проходило «тестування» за допомогою різних прикмет.

Незважаючи на науковий і технологічний прогрес, для звичайних людей, далеких від науки, безліч явищ і подій нашого життя залишаються загадкою, а єдиним поясненням деяких з них є прикмети. Втім, і деякі з них вже цілком відомі, наприклад: починали ранньою весною, коли місяць доходив до повноти, щоб хата повнилась добром і достатком; або коли господар починав спостерігати, де з'являться перші проталини на снігу, чи, на якій із ділянок вранці не буває рясної роси.

Потім відбирались ті місця, які вважались «чистими» місцями для будівництва. «Коли на доброму місці, то й тиша буде в хаті» (Ціла Марія Василівна, 1939 р. н., с. Поділля Київської області).

Будували на «чистому» місці – там, де не було доріг або стежок, цвинтарів і звалищ, де не проливалася кров та не було сварок, невдач, ударів блискавок і пожеж. Не можна починати будівництво на місці викорчуваного дерева: казали, що це місце вже мертве (Литвиненко-Орлова 2007).

Треба щоб хата на корінь дерева не попадала – бо невдоволені «хатні» будуть повсякчас (Литвиненко-Орлова 2007).

«Краще ставити хату на рівному, на відсоння і на цілині – непорушеній землі, де місце тверде, нічого не осунеться. Ставити хату треба зрання і навесні. Закладати хату усім кутком» – так радили мешканці села Поділля Київської області. (Ціла Марія Василівна, 1939 р. н.).

Ставити будинок тільки на «чистому» місці: «Якщо ж земля колись перекопувалась, то її обгороджували і протягом року ніхто не мав права по ній ходити, навіть дітям заборонялось там гратися. Земля мусила «заспокоїтися» (Ціла Марія Василівна, 1939 р. н., с. Поділля Київської області).

А також щасливим місцем вважається – «обжите місце». Це місце, яке пройшло перевірку, яке було обрано відповідно до потрібних правил і не втратило характеру освоєної, придатної для життя людини.

Важливими в уявленнях людей залишаються прикмети, які стосуються вибору місця при орієнтуванні і на тварин: якщо майбутню ділянку «облюбовали» корови, кішки або собаки – це добрий знак.

Не поганим місцем для побудови житла вважався майданчик, на якому охоче лягала худоба, де знаходили сліди собаки чи кішки.

На Правобережжі будували «по котові»: там, де кіт полюбляє лежати, там добре місце, тому що ця тварина уособлює тишу, спокій, рівновагу.

На Лівобережжі для перевірки місця новобудови використовували комах: посудину з ними залишали на ніч, а вранці перевіряли, якщо комахи зникли, то ділянка погана для будівництва.

На Київщині корову прив'язували на те місце на цілий день. «Якщо ж корова, будучи при добром кормі буде поводитись не спокійно, то знакує на те, що в цьому місці зла сила велася» (Ціла Марія Василівна, 1939 р. н., с. Поділля Київської області).

Тепер варто згадати і про «щасливе місце» на яке лягає відпочивати рогата худоба – корова, бик, або віл.

Певного дня господар виганяв худобу і залишали її ходити на волі доти, поки вона не вляжеться пережовувати «жуйку». На місце де вона лягала і вважалось добрим для будівництва, потім зводили оселю, або хлів. Ще рідше виступав кінь: місце, на якому він «качався», вважали добрим.

Найрозповсюджений випадок, коли: «Гарний господар випускав худобу із загорожі і спостерігав за нею до тих пір, поки худоба вляжеться, на якій із ділянок вона частіше лягала відпочивати і вважалось самим вдалим місцем для будівництва хати». «Де лягає рогата худоба – спокій, стійкість».

Варто також звернути увагу на те, що не всяка худоба мітить місце подібним чином, а тільки рогата. Саме рогатій худобі приписується родюча та продуктивна сила.

Вибір місця для житла перевіряли за допомогою обрядів, які найчастіше проводив голова сім'ї, або старший син. Популярним був обряд, коли господар запрягав коня та оборював ділянку так, щоб вийшло коло, яке служило оберегом, «щитом» від злих духів. Потім господар намагався перевести коня через це коло, і якщо той не вагався, то місце вважали хорошим, якщо ж навпаки, то потрібно було освячувати цю землю або шукати нову ділянку (Сілецький 2011).

Використовували для схожого обряду і корову, але її не запрягали, а заводили на ділянку – де вона лягала, там і будували хату.

Так само діяв обряд з собакою, тому що він був охоронцем будинку і «знав більше за людей».

Зазначимо, що не багато респондентів Придніпров'я, як правило, найбільш віруючі, називали подібні уявлення забобонами. У такому разі критеріями вибору місця будівництва служили добрі сусіди. Так, у деяких селах у побуті зберіглося прислів'я: «Не купуй хату, а купуй сусіда» (Ціла Марія Василівна, 1939 р. н., с. Поділля Київської області), (Слюсар Микола Іванович, 1925 р. н., с. Яблунів Черкаської області).

На остаточному, *третьому*, етапі, щодо придатності місця для зведення на ньому житла здійснювали ворожіння. Ворожіння не є специфічне українським явищем традиційної культури, походження ворожіння сягає часів щонайменше слов'янської етнічної спільності (Сілецький 2011).

Більшість респондентів вірять у ворожіння, хоча і не можуть пояснити чому саме. Люди старші за 60 років більше схильні до віри в надприродне, молоді ж люди навпаки не вірять в все надприродне, так як технології все ж беруть своє.

Ворожіння розпочинається ввечері, всі предмети для ворожіння присутні на місці в нічний час (одну, три або дев'ять ночей) результат стає відомим тільки наступного ранку, а іноді і через кілька днів. Встановлюється результат вранці шляхом спостереження за змінами, які відбулися (або не відбулися) з предметами. Серед предметів найчастіше зустрічаються зерно, хліб, вода, кілки, рідше – мак, вуглина з печі, сіль, вовна вівці, горщик, вогонь, рушник або шматок полотна. Проводиться таємно з обмеженою кількістю учасників (зазвичай, тільки господарем).

По всій Україні, а особливо у Середній Наддніпрянщині, найчастіше ворожіння тривало з вечора до ранку, бо це має символічне значення. Тому що ніч виступає, як час, коли діють чор-

ти, відьми, упирі, отже, виявити їх легше саме вночі. Вірили, що звір, плазун, «нечистий дух», диявол бере хліб лише в «нечистому місці», а в чистому – ніколи (Слюсар Микола Іванович, 1925 р. н., с. Яблунів Черкаської області).

По кутах майбутньої хати сипали жито, клали хліб, ставили склянки з водою. Якщо все це зникало вночі, то варто було поміняти місце, бо не виключалася можливість того, що біля хати будуть «товкатися чорти» (Супруненко 1993, с. 81–84).

Так як ворожінь надто багато і всі вони є досить різноманітними, поділити їх на якісь групи досить важко; часто ворожіння переплітають в собі кілька тем. Тому вважаємо правильно поділити їх на популярні забобони, тобто ті, що найчастіше згадуються, а, отже, широко побутують в даній місцевості, та ті ворожіння, які не часто зустрічаються в даному населеному пункті.

Тож розпочнемо з найпопулярніших, найбільш поширених і найпростіших є такий спосіб: «Робиться це ввечері. По кутках майбутнього будинку господар насипає чотири купки зерна. Якщо на ранок наступного дня зерно виявиться не зворушеним, то місце вважається вибраним вдало. Якщо зерно зворушене – місце визнається невдалим» (Охріменко Тетяна Гнатівна, 1943 р. н., с. Харсіки Полтавської області).

«Було раніше, як задумують нову хату ставити, то, насамперед, означать кілками те місце і роблять певні примітки. Беруть жито, лічать зерна і кладуть по кутках майбутньої хати дев'ять зернінок, по три зернини в куті. Зернята мусять пролежати три доби, а на третю – дивляться, чи ці купки зернят цілі, чи не зрушені з місця, чи не поїдені. Як місцина та щаслива на хату, то купки зернят будуть недоторкані. А як дуже щасне місце, то ще побільшає їх у купках. Як нещасливе те місце, то зернятко за ніч хтось порозгрібає, поїсть, а то й усе забере» (Українська етнологія 2007, с. 359–362).

Існує ще один спосіб ворожіння: «Намітивши під хату місце, потай, на заході сонця щоб ніхто не помітив, насипають по чотирьох кутках невеликі купки жита (житнього зерна) у наступному порядку: спершу насипають купку жита там, де буде святий кут хати, потім там, де буде піч, далі там, де сходяться причілкова і глуха стіни, і останнє, у дверному кутку, а посередині між купками жита ставлять іноді з маленьких паличок хрестик» (Охріменко Тетяна Гнатівна, 1943 р. н., с. Харсіки Полтавської області).

У цьому ворожінні виражена послідовності дій кутів – святий – пічний – глухий – дверний. Особлива роль червоного кута дається взнаки в кінцевому результаті ворожіння: «Коли потривоженою виявиться тільки та купка зерна, що на святому куті, то хату можна ставити на обраному місці, не побоюючись ніяких поганих наслідків, тому що сила святого кута перемагає будь-яку ворожу силу» (Байбурин 1983, с. 34–46).

Таким чином, першим суттєвим моментом є позначання кутів і відповідно меж між будинком.

Крім кутів позначаються стіни і ось, що потрібно робити: «Коли ти будуєш собі будинок, то перш за все насип навколо місце просом для того, щоб скріпити кути» і познач центр житла: «Іноді кладуть посеред місця, призначеного під хату, сковороду і дерев'яний кухоль, гарною ознакою вважається, якщо під сковородою виявиться роса, а під кухолем мурахи». Мурахи у народних віруваннях ознака домовитості.

Придатність місця для житла в Середній Наддніпрянщині перевіряється ще і тепер в деяких районах Черкащини примітивним способом: «при заході сонця насипають на обраному місці у чотирьох кутах (уявно розраховуючи як стоятиме хата) чотири купки жита. При сході сонця приходить господар (чоловік) і перевіряє в якому стані зерно. Коли зерно на місці – місце вдале, коли розгорнуте – непридатне. Так повторюють три ночі підряд (Воропай 1999, с. 17–22).

Передовсім там, де мають намір побудувати хату, визначають місце її розташування і роблять захід: «на всіх чотирьох кутах майбутньої хати викопують невеликі ямки і до них насипають жита або пшениці або ж їх насипають купками, без ямок. Якщо протягом ночі, або трьох діб, ніхто не доторкнеться до цього жита чи пшениці, то на обраному місці можна будувати хату. Якщо ж ні – не можна, бо тут «чорти» будуть товктись (Булашев 1992, с. 164–170).

Практикували висівання жита, якщо воно швидко проростало, то це було ознакою майбутнього добробуту у хаті.

Ідея поповнення відображена і в ворожіннях з водою. Додавання води до ранку оцінювалося позитивно; спадання – негативно.

Робили так: «Ввечері приносять води з колодязя і, поки ніхто ще не брав із відра води, обмірюють склянкою три рази по дев'ять склянок, починаючи щоразу рахунок з першого, причому склянки повинні бути повні, нарівні з краями, і виливають воду в горщик, який повинен бути сухий без будь-якої вологи, такі горщики з відміряною водою і щільно покриті ставлять на ніч на тому місці, де має будуватися будинок, у кожному кутку, призначеному для стовпа; тут же кладеться скибка хліба та сіль; якщо вода вранці виявиться прибулою, то це віщує щастя, якщо

ж убуде, то немає потреби і будувати – збиток господарству своєму» (Ціла Марія Василівна, 1939 р. н., с. Поділля Київської області).

До поширених у минулому належали ворожіння з водою. Точно виміряну кількість свяченої або звичайної води залишали в посудині на ніч на місці гаданого будівництва. Вранці перевіряли результат: зменшення кількості води означало, що місце «нечисте». Так, найчастіше залишали на ніч на уявних кутах житлової кімнати чотири наповнені водою глеки. На Полтавщині подекуди маркірували лише центр хати й залишали на ніч лише одну посудину» (Охріменко Тетяна Гнатівна, 1943 р. н., с. Харсіки Полтавської області).

Особливе місце серед них займає ворожіння, зафіксоване нами в селі Мирне Бориспільського району на Київщині. Взимку на місці покуті майбутньої хати залишали на ніч відро з водою, якщо до ранку вона не замерзла, то тут можна зводити житло – «місце тепле» (Опанасенко Галина Миколаївна, 1936 р. н., с. Мирне Київської області).

Існує ще один захід: «міряють у склянку дев'ять ложок води і ставлять на майбутньому порозі. Стежать за нею три доби. Як не зменшиться води в склянці – добре, значить місце для будівництва» (Опанасенко Галина Миколаївна, 1936 р. н., с. Мирне Київської області).

«На всі чотири кути ставили по мисці, в кожен додавали по дев'ять порційок води, залишаючи на ніч. Вранці міряли: прибула – добре, ні – щось в землю тягне, полишали те місце (Охріменко Тетяна Гнатівна, 1943 р. н., с. Харсіки Полтавської області).

Не менш поширеним було: «Господар намічав чотири точки, які відповідали чотирьом кутам хати, і ставив по одному глечичку води, які обов'язково закривали дерев'яними кружечками. Результат ворожіння перевіряли вранці: почата вода свідчила про не придатність місця для будівництва» (Охріменко Тетяна Гнатівна, 1943 р. н., с. Харсіки Полтавської області).

Зустрічались і комбіновані ворожіння, де для кожного з чотирьох глечиків води залишали на ніч ще й хліб.

Широко побутував і обряд ворожіння з використанням глиняного чи металевого посуду (сковорода, горщик, тощо).

В окремий блок можна виділити ворожіння, в яких результат залежить від появи чи відсутності роси на певних предметах: «господар на гаданому місці клав на ніч під глиняний горщик або сковороду жмут вовни. Вранці перевіряв: суха вовна чи мокра». Цікаво, що часто результат цього ворожіння оцінювався діаметрально протилежно навіть у сусідніх місцевостях. В одному випадку змокріла за ніч вовна свідчила про «чистоту» місця та про наявність води, а в іншому – саме сухість зазначених предметів вказувала на придатність даної ділянки для забудовування.

«Під такий посуд клали жмут вовни, а вранці перевіряли, чи не зволожилась вона. Якщо так, то й житло буде вологими і будувати його в цьому місці небажано» (Охріменко Тетяна Гнатівна, 1943 р. н., с. Харсіки Полтавської області).

Іноколи для перевірки придатності вибраного місця, на ньому залишали на ніч хліб чи інші сакральні речі.

Не можна не помітити, що випікання хліба завжди пов'язано із започаткування, зародження чогось нового. «Після відведення садиби під будівництво, печуть хліб, якщо хліб розпадався, то вважалось погано, якщо ні – то на добро».

Щоб визначити найкраще місце для свого житла, не тільки ходили до ворожок, прислухались до старожилів, та й не соромилися розпитували старих людей.

Коли йшли до ворожки, приносили з собою грудку землі саме з того місця, де мали вести будівництво. «Слова – замовляння ворожки не розголошували, зберігали у глибокій таємниці».

Старі люди казали про землю: що вона свята, навчали дітей, що її не можна бити, без потреби топтати й навіть копати.

І головне, слухали своє серце: інтуїція не повинна була підвести, адже кому як не майбутньому господарю домовлятися з навколишньою природою.

«Такі місця були, що казали, що там – зле і скликали таких знахарів, що вони то знають, і вони йшли. Йшли і такий ніж втикали – ну, обикновенний – затикали в землю. Якось воно то ворожили, що значить, яшо той ніж ржавчина бере, значить, там не можна ставити хату (Ігнатенко 2016, с. 99–111).

Також є приклади мало згадуваних прикмет, після того, як місце було визначено та уточнено, починали виконувати наступну групу ритуалів для його очищення. Спочатку посередині майбутньої хати забивали добре обтесаний кілок, до нього прив'язували букет із барвінку чи любистку, потім намічали невеликими кілками кути нової хати. Священик освячував місце, яке попередньо очищалося від «нечистих» рослин і обгороджувалося. З цього моменту, протягом року, тут не дозволялося ні ходити, ні стукати, ні копати, не можна було навіть гратися дітям (Гребінь 1999, с. 57–64).

Також згадується: сипали попелом, бо вранці сліди підкажуть «на що воно йдеться, чий слід проліг: – коли пташиний – вестиметься хатне господарство, рукоділля; звіриний – на добру

худобку Пану Господарю; людський – блукають тут злі духи. Наявність попелу мав зафіксувати сліди і тим самим засвідчити присутність тут душ померлих. Саме у такий спосіб у «сиву» давнину ворожили, чи приходили предки.

Значно рідше практикували ворожіння, про місце для хати, сільськими ворожбитами. Вони ворожили на картах або долоні руки, це складніші й загалом нетипові для ворожбитства гадання: «знахареві» приносили трохи землі із гаданої ділянки і він по ній якимсь чином встановлював, чи придатне місце для забудови». Ще одне ворожіння: «Коли везли з лісу першого дуба, то на власній земельній ділянці переставали керувати кіньми. Місце, на якому коні самі зупинилися, вважалось придатним для зведення будинку».

Що стосується маку й вуглини з печі, то вони також пов'язані з культом предків, оскільки вважалися надійними оберегами від шкідливого впливу мерців, особливо, коли вони «лякали в хаті».

Зв'язок з культом предків не викликає сумнівів. Зазначені предмети ставилися на гадане місце саме для померлих, які з'являлися лише вночі. У зв'язку з цим інтерес становить результат ворожіння: «якщо предмети ворожіння пошкоджені, порядок їх розміщення порушений, кількість зменшилася, то дану ділянку вважали «нечистою». Натомість «чистим» було те місце, на якому ворожіння не виявило слідів перебування померлих, тобто усі предмети залишалися цілими й непорушеними. Відповідь була в уявленнях українців, які вважали, що мрець був охоронцем свого роду, а чужому міг шкодити.

Ще менш поширений випадок, коли головну роль відігравала жаба. На гаданому місці господар викопував чотири ями для опорних кутових стовпів хати і залишав їх на ніч. Якщо вранці в жодній із них не знайдеться жаба, то тут житло не слід будувати, оскільки «буде пусто в хазяйстві».

Сьогодні практично зникла традиція оберігання ділянки для майбутнього житла, з метою заспокоєння землі. Тільки деяка частина забудовників продовжує дотримуватись традицій минулого.

Сучасне будівництво не завжди враховує досвід минулих поколінь, а зважає лише на прагматичні критерії: як добротність будівельних матеріалів, наближеність будинку до вулиці, води, або ж вказівки районного архітектора.

Під час польових етнографічних досліджень вдалося зафіксувати більше десятка ворожінь, але частина перерахованих вище заборон, прикмет та ворожінь вже поступово відмирає та забувається у свідомості поколінь через втрату актуальності. Інша ж частина респондентів вірять в забобони, але далеко не у всі і тільки там, де вони є більш розповсюдженими.

Ще одним важливим висновком, до якого вдалося дійти у процесі дослідження будівельної обрядовості, є те, що українці відповідально ставились до вибору місця, адже вірили, що це основне та є запорукою щасливого подальшого життя.

Список джерел та літератури

- БАЙБУРИН, А., 1983, Жилище в обрядах и представлениях восточных славян. 34–46.
- БЛОМКВИСТ, Е., 1956, Крестьянские постройки русских, украинцев и белоруссов (поселения, жилища и хозяйственные строения). Восточнославянский этнографический сборник. Очерки народной материальной культуры русских, украинцев и белоруссов в XIX – начале XX в.
- БУДІВНИЦТВО ОСЕЛІ: народні традиції, повір'я, та прикмети, 2020, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ocnt.com.ua/budivnyctvo-oseli-narodni-tradyciyi-povirya-ta-prykmety/>
- БУЛАШЕВ, Г., 1992, Український народ. 164–170.
- ВОРОПАЙ, І., 1999, Духовні аспекти в сучасній архітектурі Черкащини. Етнічна історія народів Європи. Традиційна етнічна культура слов'ян. 17–22.
- ГРЕБІНЬ, І., 1999, Домівка в системі звичаїв та уявлень. Українці: історико-етнографічна монографія у двох книгах. 2. 57–64.
- ГУДЧЕНКО, З., 2010, Народні традиції в сільській архітектурі. Народна творчість та етнографія. 6. 57–62.
- ДАНИЛЮК, А., 1975, Замкнені двори на Поліссі. Народна творчість та етнографія. 4.
- ДАНИЛЮК, А., 1977, Особливості розвитку традиційного житла Волинського Полісся. Народна творчість та етнографія. 1.
- ДАНИЛЮК, А., 1982, Періодизація розвитку народного будівництва українського Полісся. Народна творчість та етнографія. 6.
- ДАНИЛЮК, А., 1991, Українська хата.
- ДАНИЛЮК, А., 2003, Шляхами України: етнографічний нарис.

- ДАНИЛЮК, А., 2008, Давня архітектура українського села: етнографічний нарис.
- ДАНИЛЮК, А., БОДРЕВИЧ-БУЦЬ, О., 1980, Використання каменю в народному будівництві Поділля. Народна творчість та етнографія. 1.
- ІГНАТЕНКО, І., 2016, Етнологія для народу. 99–111.
- ЛАНОВИК, М., ЛАНОВИК, З., 2001, Українська усна народна творчість. 238–240.
- ЛИТВИНЕНКО-ОРЛОВА, Н., 2007, Проща до Української Хати. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kobza.com.ua/ukrajinske-slovo-murmansk/1775-proshcha-do-ukrajinskoji-haty.html>
- ОПАНАСЕНКО, Г. М. 1936 р. н. Інтерв'ю записано у 2012–2013 рр. в селі Мирне Бориспільського району Київської області. Особистий архів Симоненко І. М.
- ОХРИМЕНКО, Т. Г. 1943 р. н. Інтерв'ю записано у 2013 році в селі Харсіки Чорнухинського району Полтавської області. Особистий архів Симоненко І. М.
- ПАНЬКІВ, М., 1993, Садиба і житло Покуття. Наукові записки Івано-Франківського краєзнавчого музею. І. 60–79.
- РАДОВИЧ, Р., 2011, Духовно-культурний вимір традиційного будівництва. Рецензія: Сілецький, Р., 2012, Традиційна будівельна обрядовість українців. Народознавчі зошити. 1 (103).
- РАППОПОРТ, П., 1975, Древнерусское жилище. Древнее жилище народов Восточной Европы. 104–155.
- РУДЕНКО, С., 2012, Деякі аспекти традиційного житлобудування Середньої Наддніпрянщини. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». 6 (8). 218–221.
- САВЧУК, Б., 2004, Українська етнологія. 379–386.
- СІЛЕЦЬКИЙ, Р., 2011, Традиційна будівельна обрядовість українців.
- СІЛЕЦЬКИЙ, Р., Традиційні ворожіння про місце житла в Україні. Вісник Львівського університету ім. Івана Франка: Серія історична, 35–36, 426–439.
- СЛАВЯНСКИЕ ДРЕВНОСТИ, 1995, Этнолингвистический словарь в 5 томах. 2.
- СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, 1975, в 11-ти томах. 6. 182. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/perezhytok>
- СЛЮСАР, М. І. 1925 р. н. Інтерв'ю записано у 2013 році в селі Яблунів Канівського району Черкаської області. Особистий архів Симоненко І. М.
- СУПРУНЕНКО, В., 1993, Народина. 81–84.
- УКРАЇНСЬКА ЕТНОЛОГІЯ, 2007, Навчальний посібник. 359–362.
- УКРАЇНСЬКА МИНУВШИНА, 1993, Ілюстрований етнографічний довідник. 8–27.
- УТВЕНКО, В., 2017, Етнологія: навчальний посібник. 24–25.
- ЦІЛА, М. В. 1939 р. н. Інтерв'ю записано у 2010–2013 рр. в селі Поділля Баришівського району Київської області. Особистий архів Симоненко І. М.
- ЧЕСНОВ, Я., 1991, Этнический образ: Этнознаковые функции культуры. 177–178.
- ШЕВЧЕНКО, Л., 1926, Звичаї пов'язані із закладами будівлі. Первісне громадянство та його пережитки на Україні: науковий щорічник. Примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народня творчість в соціологічному освітленні. 1–2. 87–96.
- ЮРА, Р., 1971, Найдавніші традиції у плануванні східнослов'янського народного житла. Археологія. 78–85.
- ЯРОВА, А., Українські звичаї та обряди, пов'язані з житлом. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ethnography.org.ua/content/ukrayinski-zvychai-ta-obryady-povyazani-z-zhytlo>

References

- [Peculiarities of the development of traditional housing in Volyn Polissia]. Folk creativity and ethnography. 1. [In Ukrainian].
- BAIBURIN, A., 1983, Zhilishche v obriadaх i predstavleniakh vostochnykh slavian [Dwelling in the rituals and ideas of the Eastern Slavs]. 34–46. [In Russian].
- BLOMKVIST, E., 1956, Krest'ianskie postroiки russkikh, ukraintsev i belorussov (poseleniia, zhilishcha i khoziaistvennye stroeniia). Vostochnoslavianskii etnograficheskii sbornik. Ocherki narodnoi material'noi kultury russkikh, ukraintsev i belorussov v XIX – nachale XX v. [Peasant buildings of Russians, Ukrainians and Belarusians (settlements, dwellings and outbuildings). East Slavic ethnographic collection. Essays on the

- folk material culture of Russians, Ukrainians and Belarusians in the 19th – early 20th centuries]. [In Russian].
- BUDIVNYTSTVO OSELI: narodni tradytsii, povir'ia, ta prykmety [House building: folk traditions, beliefs, and omens], 2020, [Online]. Available from: <https://ocnt.com.ua/budivnyctvo-oseli-narodni-tradycyiy-poviry-a-ta-prykmety/> [In Ukrainian].
- BULASHEV, G., 1992, Ukraïns'kyi narod [Ukrainian people]. 164–170. [In Ukrainian].
- CHESNOV, Ya., 1991, Etnicheskii obraz: Etnoznakovye funktsii kul'tury [Ethnic Image: Ethnographic Functions of Culture]. 177–178. [In Russian].
- DANILIUK, A., 1975, Zamkneni dvory na Polissi [Closed courtyards in Polissia]. Folk creativity and ethnography. 4. [In Ukrainian].
- DANYLIUK, A., 1977, Osoblyvosti rozvytku tradytsiinoho zhytla Volyns'koho Polissia
- DANYLIUK, A., 1982, Periodyzatsiia rozvytku narodnoho budivnytstva ukrains'koho Polissia [Periodization of the development of folk construction in Ukrainian Polissia]. Folk creativity and ethnography. 6. [In Ukrainian].
- DANYLIUK, A., 1991, Ukrayins'ka khata [Ukrainian house]. [In Ukrainian].
- DANYLIUK, A., 2003, Shlyakhamy Ukrainy: etnografichni narys [Ways of Ukraine: ethnographic essay]. [In Ukrainian].
- DANYLIUK, A., 2008, Davnia arkhitektura ukrains'koho sela: etnografichni narys [Ancient architecture of the Ukrainian village: an ethnographic essay]. [In Ukrainian].
- DANYLIUK, A., BODREVYCH-BUTS, O., 1980, Vykorystannia kameniu v narodnomu budivnytstvi Podillia [The use of stone in folk construction of Podillia]. Folk creativity and ethnography. 1. [In Ukrainian].
- GREBIN, I., 1999, Domivka v systemi zvychaiv ta uiavlen' [Home in the system of customs and ideas]. Ukrainians: historical and ethnographic monograph in two books. 2. 57–64. [In Ukrainian].
- HUDCHENKO, Z., 2010, Narodni tradytsii v sil'skii arkhitekturi [Folk traditions in rural architecture]. Folk creativity and ethnography. 6. 57–62. [In Ukrainian].
- IGNATENKO, I., 2016, Etnolohiia dlia narodu [Ethnology for the People]. 99–111. [In Ukrainian].
- LANOVYK, M., LANOVYK, Z., 2001, Ukrains'ka usna narodna tvorchoist' [Ukrainian oral folk art]. 238–240. [In Ukrainian].
- LYTVYNENKO-ORLOVA, N., 2007, Proshcha do Ukrains'koi Khaty [Farewell to the Ukrainian House]. [Online]. Available from: <http://kobza.com.ua/ukrajinske-slovo-murmansk/1775-proshcha-do-ukrajinskoji-haty.html> [In Ukrainian].
- OKHRIMENKO, T., G., born in 1943. The interview was recorded in 2013 in the village of Kharsiky, Chornukhinsky district, Poltava region. Osobysty arkhiv Symonenko I. M. [Personal archive of Symonenko I. M.]. [In Ukrainian].
- OPANASENKO, H. M., born in 1936. The interview was recorded in 2012–2013 in the village of Myrne, Boryspil district, Kyiv region. Osobysty arkhiv Symonenko I. M. [Personal archive of Symonenko I. M.]. [In Ukrainian].
- PANKIV, M., 1993, Sadyba i zhytlo Pokuttia [Manor and housing of Pokuttia]. Scientific notes of Ivano-Frankiv Museum of Local History. I. 60–79. [In Ukrainian].
- RADOVYCH, R., 2011, Dukhovno-kulturnyi vymir tradytsiinoho budivnytstva [Spiritual and cultural dimension of traditional construction]. Review: Siletskyi, R., 2012, Traditional building rituals of Ukrainians. Ethnological notebooks. 1 (103). [In Ukrainian].
- RAPPOPORT, P., Drevnerusskoe zhilishche. Drevnee zhilishche narodov Vostochnoi Evropy 1975, [Old Russian dwelling. Ancient habitation of the peoples of Eastern Europe]. 104–155. [In Russian].
- RUDENKO, S., 2012, Deiaki aspekty tradytsiinoho zhytlobuduvannia Seredn'oi Naddnyprianshchyny [Some aspects of traditional housing construction in the Middle Dnieper region]. Pereiaslavika: Scientific Notes of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». 6 (8). 218–221. [In Ukrainian].
- SAVCHUK, B., 2004, Ukrains'ka etnolohiia [Ukrainian Ethnology]. 379–386. [In Ukrainian].
- SHEVCHENKO, L., 1926, Zvychai pov'iazani iz zakladyamy budivli [Customs associated with building foundations]. Primitive citizenship and its remnants in Ukraine: scientific yearbook. Primitive culture and its remains in Ukraine, social prehistory, folk art in sociological light. 1–2. 87–96. [In Ukrainian].
- SILETSKYI, R., 2011, Tradytsiina budivel'na obriadovist' ukrainsiv [Traditional building rituals of Ukrainians]. [In Ukrainian].
- SILETSKYI, R., Tradytsiini vorozhinnia pro mistse zhytla v Ukraini [Traditional divination about the place of residence in Ukraine]. Bulletin of Lviv University named after Ivan Franko: Historical Series. 35–36. 426–439. [In Ukrainian].
- SLAVIANSKIE DREVNOSTI [Slavic antiquities], 1995, Ethnolinguistic dictionary in 5 volumes. 2. [In Russian].
- SLOVNYK UKRAYINS'KOI MOVY [Dictionary of the Ukrainian language]. 1975. In 11 volumes. 6. 182. [Online]. Available from: <http://sum.in.ua/s/perezhytok> [In Ukrainian].
- SLIUSAR, M. I., born in 1925. The interview was recorded in 2013 in the village of Yabluniv, Kaniv district,

- Cherkasy region. Osobystyi arkhiv Symonenko I. M. [Personal archive of Symonenko I. M.]. [In Ukrainian]. SUPRUNENKO, V., 1993, Narodyny [Birth]. 81–84. [In Ukrainian].
- TSILA, M. V., born in 1939. The interview was recorded in 2010–2013 in the village of Podillia, Baryshiv district, Kyiv region. Osobystyi arkhiv Symonenko I. M. [Personal archive of Symonenko I. M.]. [In Ukrainian].
- UKRAINS'KA ETNOLOHIIA [UKRAINIAN ETHNOLOGY], 2007, Study guide. 359–362. [In Ukrainian].
- UKRAINS'KA MYNUVSHYNA [UKRAINIAN PAST], 1993, Illustrated Ethnographic Handbook. 8–27. [In Ukrainian].
- UTVENKO, V., 2017, Etnolohiia: navchalnyi posibnyk [Ethnology: study guide]. 24–25. [In Ukrainian].
- VOROPAI, I., 1999, Dukhovni aspekty v suchasni arkhitekturi Cherkashchyny [Spiritual aspects in the modern architecture of Cherkasy]. 17–22. [In Ukrainian].
- YAROVA, A., Ukrains'ki zvychai ta obriady, pov'iazani z zhytлом [Ukrainian customs and ceremonies related to housing]. [Online]. Available from: <https://ethnography.org.ua/content/ukrayynski-zvychayi-ta-obryady-povyazani-z-zhytлом> [In Ukrainian].
- YURA, R., 1971, Naidavnishi tradytsii u planuvanni skhidnoslov'ians'koho narodnoho zhytla [The oldest traditions in the planning of East Slavic folk housing]. Archaeology. 78–85. [In Ukrainian].

Традиції будівельної обрядовості Середньої Наддніпрянщини: вибір місця при закладанні нового житла (друга половина ХХ століття)

Стаття присвячена традиційним будівельним звичаям та обрядам Середньої Наддніпрянщини, зокрема вибору місця при закладанні нового житла. Стаття характеризує традиції духовної культури українців у другій половині ХХ століття, яка донедавна мало привертала увагу дослідників. Досліджується будівельна обрядовість на пограниччі Київської, Черкаської, Полтавської областей. Проаналізовано історіографічний аспект проблеми, використані результати польових досліджень авторки.

Традиційно велике значення при підготовці до будівництва житла мав вибір місця, послідовність якого мала тріступеневий характер. У статті послідовно розкривається зміст кожної «ступені»: відбір місця, яке могло задовольнити вимогам для спорудження житла; тестування місця за допомогою різних прикмет; здійснення ворожіння.

Зараз у селах планова забудова, а раніше вільно обиралось місце, де будуватися. За матеріалами архівів чи «згадок старих людей» знаємо, що були певні традиції вибору місця. Українці вірили, що будувати нову слід на місці, не тільки придатному за всіма господарськими вимогами, але й енергетично «чистому» щасливому. Недотримання заборон призводить до негараздів у новій оселі. Саме тому, вибираючи місце для будівництва житла, користувались не тільки досвідом, а й цілою системою прикмет, повір'їв, звичаїв, ворожінь, табу тощо.

В ході дослідження доходимо висновку, що зафіксовані обрядодії, якими супроводжується будівництво цілком вписується в загальноукраїнську схему традиційної української культури через призму польових матеріалів зібраних на досліджених територіях.

Ключові слова: Середня Наддніпрянщина, українці, будівельна обрядовість, вибір місця, звичаї, обряди, ворожіння.

Iryna Symonenko, leading specialist of Department of Ethnology and Local History, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Ірина Симоненко, провідний фахівець кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-6654-5819>

Received: 19.04.2023

Advance Access Published: June, 2023